

Marxizmus a trojčlennosť

Rudolf Steiner

článok vyšiel v časopise „Trojčlennosť sociálneho organizmu“ v júli 1919
z nemeckého originálu preložil Andrej Szolgay

Nie je možné dostať sa zo sociálneho chaosu, v ktorom uviazla Európa, ak budú určité sociálne požiadavky vznášané v súčasnosti naďalej zotrvať v tej nejasnosti, ktorá ich v privádza do zmätku. Jedna z týchto požiadaviek žijúca v širokých vrstvách je podobná tej, ktorú vyjadril Friedrich Engels vo svojej knihe „Vývoj socializmu od utópie k vede“: «Namiesto vládnutia osobám nastúpi spravovanie vecí a riadenie produkčných procesov.» Početní vodcovia proletariátu a s nimi aj samotné proletárske masy sa hlásia k názoru, z ktorého uvedený výrok pochádza. Tento výrok je z určitého stanoviska správny. Vzťahy medzi ľuďmi, z ktorých vzišli moderné štáty, vytvorili inštitúcie správy, ktoré neusmerňujú len veci a produkčné procesy, ale aj ľudí zamestnaných v produkčných odvetviach a zaoberajúcich sa týmito vecami. Spravovanie vecí a produkčných procesov patrí do hospodárskeho života. Tento život prijal v modernej dobe formy, ktoré nutne spôsobujú, že jeho správa už viac nesmie zahŕňať vládnutie ľuďom. To rozpoznali Marx a Engels. Obrátili svoju pozornosť k tomu, ako pôsobí kapitál a ľudská práca v hospodárskom kolobehu. Oni vnímali, že život moderného ľudstva chce prekonať podobu, ktorú prijala táto pôsobnosť. Pretože tá podoba je taká, že kapitál sa stal základom nadvlády nad ľudskou pracovnou silou. Neslúži len spravovaniu vecí a riadeniu produkčných procesov, ale umožňuje ovládanie človeka. Na základe toho Marx a Engels prišli k záveru, že by bolo treba vyňať ovládanie ľudí z hospodárskeho kolobehu. Tento záver je správny, pretože moderný život nedovoľuje, aby boli ľudia považovaní za prívěsok vecí a produkčných procesov a aby boli spravovaní spolu s týmito vecami.

Ale Marx a Engels sa domnievali, že záležitosť bude jednoducho vybavená tým, že sa vyjme z hospodárskeho procesu ovládanie ľudí, a naďalej sa ponechá obnovená a očistená hospodárska správa vyvinutá zo štátu. Nevideli, že vo vládnutí spočívalo niečo, čo reguluje vzťahy medzi ľuďmi navzájom, ktoré nemôžu zostať neregulované, a ktoré sa neregulujú ani sami od seba, ak už viac nie nebudú regulované na základe požiadaviek hospodárskeho života starým spôsobom. Nevideli tiež to, že kapitál bol prameňom, z ktorého plynuli sily k správe vecí a riadeniu produkčných odvetví. Okľukou cez kapitál riadi ľudský duch hospodársky život. Tým, že človek spravuje veci a riadi produkčné odvetvia, nepostará sa aj o ľudského ducha, ktorý vzniká z neustále nového bytostného tvorenia, a ktorý musí privádzať nové sily aj hospodárskemu životu, ak nemá tento život najskôr ustrnúť a potom celkom upadnúť.

Je správne to, čo videli Marx s Engelsom: že spravovanie hospodárskeho kolobehu nesmie zahŕňať vládu nad ľuďmi a že kapitálu, ktorý tomuto kolobehu slúži, nesmie patriť moc nad ľudským duchom, ktorý mu vytyčuje cestu. Ale osudnou bola ich viera, že oboje – vládou regulované vzájomné vzťahy ľudí a riadenie hospodárskeho života ľudským duchom – sa budú sami udržiavať potom, keď už viac nebudú určované hospodárskou správou.

Očistenie hospodárskeho života, to znamená, jeho obmedzenie na správu vecí a riadenie výrobných procesov, je možné len vtedy, keď popri hospodárskom živote existuje niečo, čo nastúpi namiesto starého vládnutia, a niečo ďalšie, čo ľudského ducha urobí skutočným správcom hospodárskeho kolobehu. Túto požiadavku spĺňa trojčlenný sociálny organizmus. Samostatná správa duchovného života bude privádzať hospodárskemu životu ľudské duchovné sily, ktoré ho môžu progresívne nanovo zúrodňovať, ak sa na jeho vlastnej pôde odohráva len správa vecí a riadenie výrobných odvetví.

A právny článok sociálneho organizmu oddelený od duchovnej a hospodárskej oblasti bude regulovať vzťahy ľudí tak, ako je to umožnené demokratickou cestou jedného dospelého svojprávného človeka voči inému dospelému svojprávnemu človeku bez toho, aby do tejto regulácie zasahovala moc, ktorú môže mať jeden človek nad druhým vďaka väčším individuálnym silám alebo lepšiemu hospodárskemu postaveniu.

Stanovisko Marx a Engelsa bolo vo vzťahu k požiadavke novej podoby hospodárskeho života správne, avšak jednostranné. Oni nevideli, že hospodársky život môže byť oslobodený len tým, že sa popri ňom postaví nezávislý právny život a slobodné pestovanie ducha. Aké formy musí prijať hospodársky život budúcnosti, to môže vidieť len ten, ktorí si ujasní, že hospodársko-kapitalistická orientácia sa musí premeniť na bezprostredne duchovnú orientáciu, a že regulácia ľudských vzťahov vychádzajúca z hospodárskej moci sa musí premeniť na bezprostredne ľudskú reguláciu. Požiadavka hospodárskeho života, v ktorom budú iba spravované veci a riadené produkčné procesy, nemôže byť naplnená, ak bude vznášaná sama osebe. Kto ju predsa takto izolovane vznáša, ten chce vytvoriť hospodársky život, ktorý zo seba vylučuje to, čo si doteraz v sebe niesol ako svoju existenčnú nutnosť, a čo v ňom predsa len má pretrvať.

Johann Wolfgang Goethe vyslovil – aj keď na základe iných životných okolností, ale predsa vychádzajúc zo zásadnej skúsenosti – dve poučky, ktoré sú však bezo zvyšku platné pre mnohé sociálne požiadavky našej doby. Jedna je táto: «Čiastočná pravda pôsobí nejaký čas; avšak namiesto jej plného objasnenia sa raz dostaví oslepujúca lož; s tým si svet vystačí, a tak sú storočia oklamane.» Tá druhá je: «Všeobecné pojmy a veľká samolúboosť vždy smerujú k tomu, aby spôsobili strašné nešťastie.» Vskutku, marxizmus, nepoučený našimi súčasnými pomermi, je «čiastočnou pravdou», ktorá napriek svojej neúplnosti pôsobí v proletárskom svetonázore; ale po katastrofe svetovej vojny sa z nej stane vzhľadom k pravým požiadavkám doby «oslepujúca lož», ktorej musí byť zabránené, aby «oklamala storočia». K tomuto úsiliu o zabránenie sa prikloní ten, kto rozumie tomu, do akého nešťastia sa rúti proletariát vďaka svojej «čiastočnej pravde». Z tejto «čiastočnej pravdy» sa skutočne stali «všeobecné pojmy», ktorých nositelia veru z nemalej samolúboosti odmietajú ako utópiu všetko, čo sa snaží na miesto ich utopických všeobecných pojmov postaviť životné skutočnosti.